

Een huis voor een conclaaf

Op woensdag 7 mei begint het conclaaf in Rome en men verwacht tegen het eind van die week witte rook, het nieuws dat er een nieuwe paus werd gekozen. Zoals steeds gaan de verkiezingen door in één van de magische interieurs van het Vaticaan, de Sixtijnse Kapel. Gedurende eeuwen verbleven de kardinalen in afzondering in de nabijheid van die Kapel. In 2005 werd voor de eerste maal een ander logement aangeboden, een verblijf in "Domus Sanctae Marthae" (Huis van de Heilige Martha). Deze nieuwbouw kwam er na fel protest omdat het complex werd opgetrokken zonder bouwvergunning en dit binnen een UNESCO site. Ditmaal een gebouw met zeer geringe architectonische ambities.

De site van het Vaticaan heeft een lange geschiedenis van architectuur en kunst van hoog niveau. De eerste grote basilica werd gesloopt en vervangen door de huidige monumentale Sint Pietersbasiliek met een bouwgeschiedenis van 1506 tot 1626, gestart met een centraal plan van Bramante in de vorm van een Grieks kruis. Nadien werkten ook Rafaël en Antonio da Sangallo in de volgende fazen. Sint Pieters kreeg een koepel beëindiging van Michelangelo. Voor de gevel werd beroep gedaan op Carlo Maderno. Het groot plein met totaal 284 dorische zuilen geplaatst in vier rijen, is een ontwerp van architect en beeldhouwer Gian Lorenzo Bernini, een meester van de barokarchitectuur. Een ander wonderlijk meesterwerk in het Vaticaan is de "Scala Regia", een wondermooie trap.

Ook na 1945 werd beroep gedaan op talentvolle ontwerpers. In 1963 gaf Paus Paulus VI de opdracht aan ingenieur Pier Luigi Nervi voor een groot auditorium. Het ontwerp dateert van 1966, de bouwwerf eindigde in 1971. Het gebouw bezit een groot parabolisch dak en een ruimte voor 6.300 zitplaatsen of 14.000 staanplaatsen. Nervi behoort tot de top van ingenieurs en zijn oeuvre is indrukwekkend. Hij werkte mee aan gebouwen voor de Olympische Spelen in Rome en ook aan het UNESCO gebouw in Parijs en de Pirelli toren in Milaan.

Gedurende eeuwen verbleven de kardinalen in afzondering in de nabijheid van die Kapel. Domus St. Marthae werd gebouwd in opdracht van paus Joghannes Paulus II als gastenverblijf voor de kardinalen en dit ter vervanging van de tijdelijke chambrettes met minimale sanitaire voorzieningen die bij elk conclaaf werden ingericht. In de nieuwbouw zijn er 106 suites, 22 eenpersoonskamers en één appartement.

De bouw ervan kreeg felle kritiek vanuit de bevolking en het stadsbestuur van Rome. De grote geheimzinnigheid waarmee het Vaticaan dit project startte, was de Romeinen een doorn in het oog. Niet omdat men tegen een gastenverblijf was voor kardinalen maar omdat het project het enig zijdelings zicht op de koepel van Michelangelo definitief ontnam. Gidsen maakten toeristen er op attent dat enkel vanaf Via della Stazione Vaticana / Via dei Cavalleggeri, links van het Sint Pietersplein, de indrukwekkende absis van nabij te bewonderen valt.

Artikel Marc Dubois in KNACK 5 juli 1995, Foto Marc Dubois

ARCHITEKTUUR

CHRISTO PAKT HET VATIKAAN

Binnen de muren van het Vaticaan wordt een hotel voor kardinalen gebouwd.

EEN VAN DE de boeiendste bouwwerken uit de Europese architectuurgeschiedenis is ontegensprekelijk de Sint-Pieterskerk in Rome. De bouwfase duurde honderd-twintig jaar, gespreid over twintig pausen. De discussie over de vorm van het grondplan stond centraal, de keuze tussen een Grieks of een Latijns kruis, tussen centraalbouw of een basilikaal type. Toen Michelangelo in 1547 de opdracht kreeg, koos hij voor een centraalbouw met een indrukwekkende koepel. Bij zijn overlijden in 1564 waren de absis en het transept gerealiseerd, evenals het grootste gedeelte van de koepel.

Vanop het Sint-Pietersplein, het magistrale barok-ensemble van Bernini uit de zeventiende eeuw, hebben we geen zicht op het absisgedeelte van Michelangelo. De imponerende voorgevel van architect Carlo Maderna verstopt het achterste gedeelte van de kerk. Sommige gidsen maken de toerist erop attent dat enkel vanaf de Via Cavalleggeri, links van het plein, Michelangelo's absis van nabij kan bewonderd worden. Wie die raadgeving opvolgt, komt tot de onthutsende vaststelling dat het zicht, met uitzondering van de koepel, belemmerd wordt door een ingepakt volume.

Het roept het beeld op van een tijdelijke kunstingreep door Christo, een inpakproject zoals de realisatie van de Berlijnse Rijksdag. Terwijl op het Sint-Pietersplein jaarlijks ongehinderd miljoenen foto's worden genomen, is het fotograferen van de verpakking niet evident. De patrouillerende politie vraagt stelselmatig naar het waarom van deze fotografische belangstelling.

Die permanente achterdocht is begrijpelijk want het gaat om een zeer diskutabel nieuwbouwproject van het Vaticaan. Toen de Romeinen te horen kregen dat op deze lokatie een vijf verdiepingen hoog bouwvolume zou verschijnen, kwam er felle kritiek. De verontwaardiging werd nog groter toen bleek dat het om een luxehotel voor kardinalen gaat. Het complex bestaat uit honderddertig suites en een ruim restaurant. De grote geheimzinnigheid waarmee het Vaticaan dit project startte, was de Romeinen een doorn in het oog.

VERVOLGEN. In 1992 uitte de historicus Giulio Argan, voormalig burgemeester van Rome en Michelangelo-kenner bij uitstek, zijn verontwaardiging. Hij

beschouwde de pauselijke bouwplannen als een aanslag, vooral omdat de gehele site van het Vaticaan door de Unesco beschermd is voor haar architectonische waarde. Ook de universiteit van Rome reageerde verbolgen. Met fotomontages en computertekeningen toonden zij glashelder aan dat het unieke zicht op Michelangelo's werk verloren zou gaan. Een niet te tolereren aanslag op een uniek stadsgezicht dat meer dan vier eeuwen intact bewaard bleef.

In het verleden zijn er al grote twisten geweest tussen Rome en Vaticaanstad. Het verhaal van dit luxehotel toont echter de autonomie aan van het Vaticaan, dat zelfs niet verlegen is om de Unesco om de tuin te leiden.

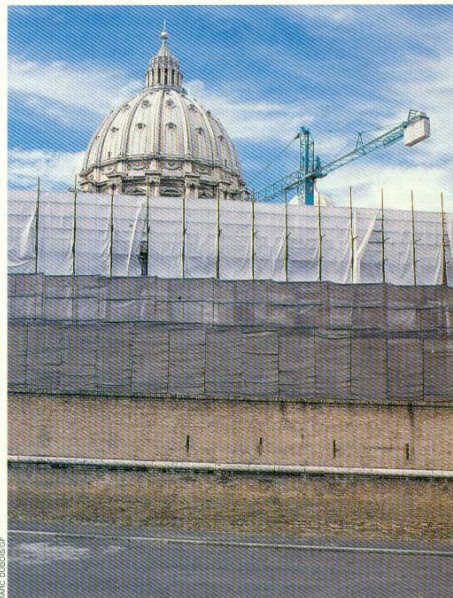
Van een andere bouwlokatie of een annulatie wilde het Vaticaan niets weten. Het project werd doorgedrukt en om de aandacht af te leiden wordt de bouwwerf vanaf de straatzijde op een misleidende wijze gecamoufleerd. Boven de bakstenen middeleeuwse muur zijn strooien matten aangebracht, waardoor we visueel de indruk krijgen dat de muur hoger is. Daarboven zijn er witte kunststoffen doeken gespannen om alles te verstoppen.

Dat de paus prioriteit geeft aan een dergelijk complex binnen het Vaticaan is op zich al bedenkelijk. Terwijl de internationale pers en het publiek in bewondering staan voor de restauratie van Michelangelo's Sixtijnse kapel, ontneemt het Vaticaan op een brutale wijze het

zicht op één van zijn meesterwerken. De titel van Argans artikel in *La Repubblica* was duidelijk: „Il Vaticano contro San Pietro”.

De bouwkosten worden geraamd op achthonderd miljoen frank, volgens het Vaticaan afkomstig van giften van rijke Amerikaanse gelovigen. Het is echter een vergiftigd geschenk aan de Romeinen. De kardinalen krijgen een exclusief zicht op Michelangelo, de Romeinen en de toeristen moeten dit er maar bijnemen.

De honderdduizenden bezoekers die vanaf de koepel de stad Rome aanschouwen, kunnen de bouwwerf zien. Enkel zullen misschien de vraag stellen naar de bestemming van de nieuwe vleugel, maar zij zullen zeker niet vermoeden dat het Vaticaan hiermee een aanslag pleegt op de visuele ervaring vanuit de stad op Michelangelo's ultiem levenswerk. Het hotel zal onderdak bieden aan kardinalen

De Sint-Pieterskerk: het zicht op Michelangelo's werk wordt vernietigd.

uit de gehele wereld, die na de dood van Johannes Paulus naar Rome komen voor het konklaaf. Volgens de stand van de bouwwerken zal dit niet meer dit jaar plaatsgrijpen. Na hun afzondering zal uit de schoorsteen van dit hotel witte rook komen, maar het bouwproject is een zwarte pagina in de toch uitzonderlijk rijke bouwgeschiedenis.

Marc Dubois ■

Toen ik in 1995 de tip kreeg van een architecte uit Rome, die verbolgen was dat het project werd gerealiseerd, kon ik met eigen ogen zien wat voor een aanslag werd gepleegd op het uniek zicht op Michelangelo's koepel. Onbegrijpelijk voor een site die op de UNESCO lijst staat van het wereldpatrimonium. Politie vroeg mij waarom ik deze locatie kwam fotograferen. Ik vernam toen dat de nieuwbouw zou worden opgetrokken met geld van de katholieke kerk in Amerika.

Op 5 april 1995 publiceerde KNACK mijn artikel met als titel "Cristo pakt het Vatikaan" met een knipoog naar het inpakken van het "Huis van de Heilige Martha" om de nieuwe gevel te verstoppen voor fotografen. Ik kreeg toen een reactie vanuit het Aartsbisdom Mechelen met de vraag of mijn info wel correct was.

Foto uit WIKIPEDIA , H-vormig en vijf verdiepingen hoog gebouw. De straat daarachter is Via della Stazione Vaticana. Vanaf deze site hadden de Romeinen en de toeristen een zicht op de wonderlijke koepel van Michelangelo.

Het vijf verdiepingen hoog complex met een H-vormig grondplan werd de eerste maal gebruikt voor het conclaaf in 2005. Toen Paus Franciscus in 2013 werd verkozen nam hij de beslissing om zijn intrek te nemen in het appartement in deze nieuwbouw en niet in het Apostolisch Paleis aan de andere zijde van Vaticaanstad, ten noorden van de Sint-Pietersbasiliek.

Deze bewuste keuze werd gezien als een revolutionaire daad in tegenstelling tot al zijn voorgangers. In zijn pontificaat werd het duidelijk, hij wilde niet geïsoleerd worden binnen de muren van het Vaticaan.

Wie de architect is van "Domus Sanctae Marthae" valt na wat speurwerk te achterhalen. Dat het project met middelen uit Amerika tot stand kwam is een verklaring waarom beroep werd gedaan op een Amerikaanse architect uit Pittsburgh Louis D. Astorino, maar zijn ontwerp werd verworpen. Volgens Wikipedia bleef Astorino aan boord maar deed hij beroep op de Italiaanse architect Giuseppe Facchini, voormalig adjunct-directeur van de technische diensten van het gouvernement van het Vaticaan.

Op Wikipedia staat een luchtfoto wat weinig laat vermoeden dat paus Johannes Paulus II interesse had om de bouwopdracht te geven aan een talentvolle ontwerper. Na al de reeds vermelde grote Italiaanse bouwmeesters, een bouwfase in mineur.

Marc Dubois, architect HonF RIBA, Journalist VVJ

Mei 2025